

GRYNAEUS TAMÁS

TÁPAI PISTA ÜRÜGYÉN (Gyógyító egyéniségekhez fűződő hiedelmek, mondák, narratívumok)

„...Az Ősi-i javasról szép, a mesékhez hasonló, lekerekített, messzi vidékeken bámulatosan egyező csodás történeteket tudnak az emberek. Valószínű, hogy más javasok tudományáról ugyanezek a történetek vannak forgalomban, mindössze nem töröttünk eddig összegyűjtésükkel és így nem ismerjük eléggé a javasokról szóló meseirodalmat”.¹

„...a Magyar hiedelemmonda katalógus típusai és típuszámái minden bizonnyal hamarosan bővülni fognak, hisz látható, hogy a rendelkezésre álló mondaanyag egy részét nem ölelik fel”.²

A gyógyítók személyéhez számos monda, hiedelem fűződik. E csekély eltéréssel az ország nagy részén hallott, hallható történetek általában a környék híres gyógyítója, halottlátója stb. vagy más híres ember személyével kapcsolatban aktualizálódnak.³ Ezek típusait mutatjuk be. Legtöbb szerző hangsúlyozza,⁴ hogy nincs éles határ a gyógyító, halottlátó, tudós, látó stb. személye köré fonódó narratívumok között,⁵ másfelől pedig az egyes narratívum típusok közt sem húzható mindig éles határ (a szerzők véleménye sem egyöntetű e műfaji kategóriákról⁶), ezek elválasztására nem törekedtem.

Az igen szűk adatbázison nyugvó hiedelemmonda-katalógusban⁷ csak az útközben illetlen dolgot mondás, tudásában kételkedés (L/4. II. L./6.II.1.), és a kétarcúság (L.7.II.1, 2 A,B; L/8.II.5; L/9.X..4, 4/B; L/9. X. 7, 7/A, 7/B motívumok szerepelnek.

¹ *Vajkai A.*, 1938, 356.

² *Jung K.*, 1990, 1.

³ *Balassa I.*, 1963, 51 a tudós pásztor és tudós kocsis „esetében ... a különböző hiedelem- és mondaelemek egy-egy nagy egyéniség körül csoportosulnak” (pl. Czifra Gyuri). *Kakas Z.*, 1991, 630. „Minden településen voltak és vannak nagy egyéniségek ... körülöttük egész hiedelemmondakör alakul ki”. A furcsa csak az, hogy kerek, lecsiszolódott 'fabulat'-ok újra meg újra kapcsolódhatnak valós személyekhez, nemcsak hiedelem-lényekhez. (*Jung K.*, 1990, 21–22.) Ez esetben tehát a föltételezett mondafejlődésben – lélektani okok hatására? – regresszív folyamat, visszalépés játszódik le.

⁴ *Balassa I., Szabó L., Dobos I., Körner T., Nagy I., Jung K.* 1990, 20; *Fehér Z.*, stb. id. műveikben.

⁵ Még az sem lehet döntő kritérium, hogy a gyógyító stb. (általában) reális személy, míg pl. a szépaszszony(ok), boszorkány, táltos nem mindig az.

⁶ L. pl. *Jung K.*, 1990, 24–25. és ui. passim.

⁷ Vö. *Jung K.*, 1986, 51: „...a hiedelemmonda katalógus nem a teljes, ismert magyar hiedelem anyagra épült, csupán egy feldolgozott kisebb részére”.

Készülő rendszerezésükben⁸ Landgraf Ildikó ezeken kívül még a következő csoportokat említi: 9. Váltott gyerek; 10. Betegségdémonok; 11. Természetfölötti javakkal és erővel rendelkező emberek; 12. Mitikus állatok.

Ezeknél a műveknél jóval gazdagabb variánsorozatot mutatnak be Dobos Ilona, Körner Tamás és Nagy Ilona a Taktaszadai mondákhoz fűzött jegyzeteikben (Szabó L., 1975), valamint Sándor Mihályné (1976).

Természetfölötti erővel rendelkező hiedelemleányok, ill. hiedelmekkel-mondákkal övezett emberekről szóló gombosi történetek elemzését Jung Károly végezte el,⁹ munkájára ismételtelen hivatkozni fogok.

Tápai Pista (Miklós Jakó István, Füttyü Pista, 1838–1895) tápai szentember – gyógyító – táltos – búcsúvezető – kápolnacsász gazdag személyiségével, alakjával többen foglalkoztak már, első renden – természetesen – Bálint Sándor munkáira hivatkozhatunk.¹⁰

Előbb Tápai Pista alakja körül kialakult, kikristályosodott, fölelevenítődött mondákat, hiedelmeket és párhuzamaikat vesszük szemügyre majd szólunk más, hasonló jelentősebb, a hagyományos kultúra világában élt személyiségeket övező hiedelem-monda-koszorú további elemeiről.¹¹

Születése, testi stigmák (veleszületett, élet során szerzett)

Az olyan embőr volt, foggal született,¹² azt mondták, táltos vót. Az gyógyított.¹³ Ha meggyógyult valaki, aki gyógyíthatatlannak látszott, akkor ezek azt mondták, hogy táltos vót.¹⁴

Táltosok-gyógyítók-javasok-boszorkányok számos testi hibáját-stigmáját említi már Róheim, Vajkai, Berde, Szabó L.¹⁵ (farok, vakság, félszemű, atheroma, ujjá tövén kis púp, mindkét lábára béna). További tulajdonságok: a madarasi ember és nagyapja összes hajú volt,¹⁶ a csépai ember *nyomorék vót, egy ló átharapta a mejjít.*¹⁷ Bakos Ferenc mátészalkai parasztorvos foggal született, testi hibás is volt.¹⁸ Dóczi István szeged-fehértói gyógyítóember bal felkarján volt egy jó félalmányi tömött megnagyobbodás – tudománya helye –, előbb egyik, majd mindkét szemvilágát elveszítette. Ő beszélt olyan tudósról is, aki két sor foggal született.¹⁹ Mátraderecskei hiedelem szerint a tudós

⁸ Landgraf I., 1999, 413.

⁹ Jung K., 1990, VIII.–XVII. fejezet. NB. a szerző könyve előszavában hangsúlyozza, hogy 1983 elejéig kialakított álláspontját tükrözi műve.

¹⁰ Bálint S., 1942, Katona I., 1971. in *Juhász A.–Ilia M.*: Tápé; Lele J., 1998.

¹¹ A halottlátók körül „...külön mondakörök alakulnak ki... Ezek a történetek is többnyire sztereotípiák” – írja Dömötör T., 1987, 224.

¹² Vö. Jung K., 1990, 141.

¹³ S. gy. Tápé, 1956. Nyinkó Mihályné, Terhes (Palika) Örzse sz. 1894.

¹⁴ Tápé, Diószegi V. gyűjt. Halottlátó c. kéziratában, 143.

¹⁵ Róheim G., 1925, 9; Vajkai A., 1938, 361/47. jegyz.: az Ősi-i javas fejebűbján zsrídaganat; Berde K., 1940, 119–120; Szabó L., 1975, 211; Dömötör T., 1987, 202. Távoli, de figyelemreméltó burját analógia: akinnek szeme, keze, lába beteg a zurkatan-ongonhoz folyamodik. Ezen 27 javas van ábrázolva. Kilencük *vak*, kilenc-kilencüknek *karja* ill. *lába beteg*. Harva U., 1959, 260. és VI. tábla 3. képe.

¹⁶ Barna G., 1979, 44–5.

¹⁷ Barna G., 1982, 342.

¹⁸ Farkas J., 1968, 146–147.

¹⁹ Dóczi Istvánnal kapcsolatos adatok 1954–55. évi kéziratossá gyűjtéséből valók.

mindig hetedik gyerek, burokban, foggal születik²⁰. A javasok szúrós tekintetét is többször említik a hagyományok (Ősi-i javas, mátraderecskei Gazda Ferő).²¹

Elhivatása

Csábító, hogy Tápai Pista elhivatás-története „archetypusát” három különböző időpontban, évtizedes különbséggel Tápén gyűjtött variánsokból (Bálint Sándor, 1930-as évek,²² Diószegi Vilmos, 1950-es évek,²³ és magam 1956, 1968–9²⁴) rekonstruáljuk. Esetleg úgy is fölfoghatók, mint a mondaalakulás különböző fázisait képviselő narratívumok.

Motívum	B. S.	D. V.	G. T.
foggal született		+	+
7 éves korában történt		8 ½	+
árva gyerek ²⁵ , analfabéta	+	+	+
összeférhetetlen, káromkodós, tolvaj	+		
gonosz gazdánál szolgál			+
társával legeltet, pásztorkodik ²⁶		+	+
szép,(fényes),ősz öregember	+	+	+
3x szól hozzá	2 x	+	+
hangját csak ő hallja		+	a másik nem ébredt föl
arca fénylik, írni–olvasni tud	+		+
tudománnyal megáldja ²⁷	Szt. Antal tanítja meg	+	+
7 napig elrejtőzött ²⁸	+		
táltos, viaskodik a faluért	+	+	+

²⁰ Fügedi M., 1982, 207, 422.

²¹ Vajkai A., 1938, 360; Fügedi M., 1982, 205/402.

²² Bálint S., 1942, 18–19; ugyanez kicsit bővebben A szögedi nemzet 3; 211, 357–9, 460, 392–4, 517.

²³ Diószegi V., 1958, 27–8, ugyanezt közli: Katona I., 1971, 667.

²⁴ Részben közölve Grynaeus T., 1991, 147–8.

²⁵ Variánsok: csépai ember, Barna G., 1982, 342.

²⁶ Variánsok: csépai ember, Barna G., 1982, 342.

²⁷ Variánsok: a csépai ember úgy született, nem tanulta sehol a tudományt Barna G., 1982, 338., (vótak olyan nagy zsótárkönyvei, oszt azokbú tanút (uo. 342. és 57. jegyzet). A kiskunfélegyházi szentembernek is vót egy olyan könyve (uo. 345.) – ez már átmenet a garabonciás hiedelemkörhöz. A bekecsi halottlátó 9 napi alvás után idegen nyelven kezdett beszélni, l. Szabó L., 1975, 258.

²⁸ Variánsok főleg halottlátókkal kapcsolatban l. Czövek J., 1987, 46: a csépai ember (ismételten) 3, 8, 9 napig aludt (Barna G., 1982, 338, 348).

Ezekből a variánsokból megtudjuk azt is, hogy apja halálos ágyán tett meghagyása szerint éghíború idején *úgy őrizték, hét éves koráig ... az asztal lábához kötötték a szent kötéllel* – karácsony este az asztal alá tett istránggal –, *hogy el ne vigyék a tátosok.*²⁹ Ez után szegődötték el, s ekkor jelent meg neki az ősz öregember (Isten angyala, szent, az Úr Jézus³⁰) egy este háromszor hívta őt ill. egymás után következő napokon, kérve, hogy ne káromkodjék, imádkozzék, hagyjon föl a szolgálattal: – *Fiam, te ne szógájjál ennek a gonosz embörnek. Neköd a hivatásod más lösz, tégöd az Isten másra teremtött, ne légy ennek a gonosz embörnek a martaléka... Te se kapálni, se kaszálni való nem vagy, gyönge vagy, majd kirendöl az Isten más munkát számodra... Hadd itt ezt a gazdát. Aki itt a hét folyamán hin tégödet, aval eredj haza, azoknál maradj... Így került be ehöhn a Jakóhon, az öreg Jakó Antalhon. Annak is volt ott marhája. Másnap kimönt, beszélgettek. Pista kérdözte, nem fogadná-e mög. Mögfogadta, ez lett a nevelő apja. Ott élt 15 éves koráig. Errü hívják Jakó Istvánnak. Az ősz öreg ember ráadta az áldást, mögáldotta nagy tudománnyal. Attól fogva írni–olvasni tudott,³¹ mert nem járt iskolába, kint élt a réten. Akkor már nem olyan vót: sugárzott a szöme.*³²

A Bálint Sándor gyűjtötte variáns szerint „egy elhagyatott pincében húzta meg magát, ahol Szent Antal (az »ősz öreg ember« miatt jó okunk van föltételezni, hogy esetleg Remete Szent Antalról lehet szó itt is, mint egy Gömör megyei mondában) megtanította imádkozni, sőt egy nagy könyvből – ez egyik variáns szerint a matika – írni–olvasni is”. Ezt követően hét napig „*elrejtözt...* közben a gonosz is megkísértette, de Istvánon most már nem tudott hatalmat venni” (mint Remete Szent Antalón sem!). A későbbiek során ennek a könyvnek segítségével tudott rövid idő alatt nagy távolságokra is eljutni, lorettói, római, szentföldi zarándokútjait is így magyarázzák. „*Az udvaron eccő csak meglebbent. Egy felhö ereszködött le, mán vitte is. Egy kis bokorfelhö ereszködött le, aztán vitte. Röggelre mán Rómába vót.*” (Itt már keveredik a garabonciás-hagyományokkal³³). Ezt használta olykor (mindig?) gyógyításkor is ezt tette a beteg fejére (néma kislány meggyógyítása Radnán³⁴). *Vittek oda betegöket Radnára, Segitött a papságnak vezetölni. Sok csodákat művelt általa az Isten – kedves vót az imája.*³⁵ Máskor meg „amikor gyógyulásért imádkozott, jobb kezét a betegre, a balt pedig a maga fejére tette”.³⁶ (Talán nem tévedek, ha ebben a gesztusban a betegség szimbolikus átvételét sejtem, amire az ország különböző helyeiről, s a szegedi etnikumból is idéztem példákat³⁷). Még egy további Szeged környéki példa: a fehértői gyógyítóember, Dóczi István

²⁹ Hasonló Szeged-vidéki népmesében: a foggal született gyereket 7 éves koráig viharkor anyja a szoknyájával takarja le, hogy megöjva. *Bálint S.*, 1975, 489–90.

³⁰ Ui. 356 és 615 az ősz öregember motívuma (tanácsot, útmutatást, köpenyt, bocskort, varázspalcát ad neki); *Ferenczi I.*, 1959, 437. (Nagyhódos, Abauj-Zemplén m.): éjjel jószággal kint voltak, elalszik, álmában ősz öreg ember jelenik meg, megmutatja, hol van az elásott kincs. Bajuzán fehér jegy maradt, minden holdváltozáskor a másik oldalra ment át. Ősz(hajú) öreg ismételten szerepel a tisztaágteleki Borku Mariska látomásaiban (*Küllös I.*, 1998, 138, 139, 140.); Szentpéteri Juhász János látomásában (1724; *Molnár A.*, 1998, 108.) és egy gyimesi látomástörténetben (*Salamon A.*, 1987, 110.) is.

³¹ Vö. Tombác János meséjében (*Bálint S.*, 1975, 353.) a hős természetfölötti tudást kap egyik pillanatról a másikkra (furuylát kap) „nem köllött azon tanúni Jancsinak sémmit sé”.

³² S. gy. Tápé, 1956. Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894.

³³ A táltos és garabonciás alakjának, hiedelemkörének összeolvadása Szeged környéki népmesében: *Bálint S.*, 1975, 496.

³⁴ *Bálint S.*, Szög. nemz. 3; 392–3.

³⁵ Tápé, s. gy. (kézirát, 555. sz.)

³⁶ *Bálint S.*, 1942, 19.

³⁷ Grynaeus MFMÉ St.ethn. 1998, 147–8. Zélénine 1952, 246. idéz múlt századi burját leírást: „Toute l'extase du chamane est due au fait, que l'esprit est passé du corps du malade en lui, et que, par conséquent, le patient guérit”. U. így, uo. 247: a betegből a sámánba mennek a gonosz démonok csukcs, jukagir, koreai és régi

ismételten említette, hogy a különböző „kórokozók” (boszorkányok, tüzes ember stb.) őt piszkálják, kínozzák, fenyegetik, tehát tulajdonképpen ő szenved a beteg helyett, a betegért.

Lehet, hogy ennek biblikus gyökere is van. Jézus gyógyításában kortársai a prófécia: „pedig a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta” (És. 53:4) beteljesülését ismerték föl (Mt 8:17): „Így teljesedett be Ésaiás próféta szava: ő vette el bajainkat és hordozta³⁸ betegségeinket”.

Említik, hogy „egy alsóvárosi, sántának született lány...sántaságát elimádkozta”, de mivel „első útja nem a templomba, hanem a tánchelyre vezetett, ... ismét megsántult”.³⁹

A tápai Palika Örzse néni beszélt el Bálint Sándornak Tápai Pista – a legendák világába vezető – csodatétele történetét.⁴⁰ Télidőben indult többedmagával péli földszentkeresztii búcsúra. Hazafelé jövet hófúvásban eltévedtek, egy kápolna harangszava és fénye mentette meg őket. Hat szál gyertya égett az oltáron. A *segröstyés* megengedte, hogy ott aludjanak, jó meleg báránybőrökből készített nekik derékaljat. Reggel – az *elóttott gyertyák maguktú gyulladtak mög az oltáron* – még útba is igazította őket... *Az egyik kíváncsi embör.visszanézött... de a kápolna mán összeomlott, farkasok játszottak a helyin. Hát farkas vót a segröstyés is. Pista bácsi olyan csudát tött, hogy egy farkasverömbe vezette őket, de az ű érdemié kápolna lött belüle... az a farkasembör segett rajtuk.*

Az gyógyított. Ráimádkozott a betegökre – möggyógyultak. Vót nekem egy néném, annak az ura még hét–nyolc éves vót, beteg lött. Ellepte az egész testit az a csúnya fekélyes sebek, tetőtől talpig. Egy tüt sem lehetett leszúrni, eemételyözött, eemérgesödött rajta, eefojt. Lepedöbe forgatták. Kivitte a Pista bácsihoz, itt lakott a temetőbe.

– Nézd má Pista ezt a gyerököt, micsoda sebös lött.

Mögnézte a gyerököt, bevitte a kápolnába – má akkor a kápolna készen vót – leterdelt, imádkozott. Elötte feküdt keresztibe a gyerök. Rávetötte a keresztöt. Mikor elvégezte ő az imádságot – de csöndbe vót az, nem tudták, mit imádkozik – akkor elsorolta, mi baja, mit csináljanak. Azt is mögmondta, mibe kapta a gyerök. Ez kutyafrancba van – mondta. A kutya, ha koslat, elszörök ott az ő csúnyságukat, a gyerök belefeküdt, attól kapta.⁴¹

„Ha úgy jött a sora, még *bábáskodott is*”.⁴²

Tudós ember voltát az is aláhúzza, hogy „a madarak szavát is értette”,⁴³ Lele József szerint ezért nevezték Fütüü Pistának.⁴⁴

Kápolnaépítés

Van nekünk itt egy kápolnánk, az (Tápai Pista) alapította, az uralkodott akkor Tápen.⁴⁵

kínai adatokat idéz. *Éliade, M. 1978, 189.* Sieroszewskit idézi: a sámán a betegből kihúzott rossz szellemet incorporálja és sokkal jobban szenved, mint a beteg.

³⁸ A finn USZ fordításban is a kanta = hord, elhord, visz, (el)visel ige szerepel!

³⁹ *Bálint S., Szög. nemz. 3: 359.*

⁴⁰ *Bálint S., Szög. nemz. 3:359.*

⁴¹ S. gy. Tápé 1956. Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894.

⁴² *Bálint S., 1942,18.*

⁴³ *Bálint S., 1942,19.*

⁴⁴ *Lele J., 1998,245.*

⁴⁵ S. gy. Tápé, 1956 Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894.

Az 1879. évi árvíz alkalmával összedőlt tápai temetőkápolna „újjaépítésének Tápai Pista volt a lelke, ... haláláig ott remetéskedett mellette. ... Szakrális emléktárgyainak jó-részét ... szentföldi (1865) és római, itáliai (1888) zarándokútján gyűjtötte össze”.⁴⁶ Ezt a kápolnaépítő hivatást-buzgalmat más gyógyító szentembereknél-asszonyoknál is megfigyelhetjük. Így a szeged-alsótanyai Engi Tüdő Vincénél⁴⁷ (kápolnáját halála után lerombolták), a hasznosi Csépe Kláránál⁴⁸ és a „s mosi asszony” karancshegyi kápolnaépítésénél.⁴⁹

Remete, szentember, búcsúvezető

A temetői kápolna melletti kis házban remetéskedett,[†] nem olyan sokat dolgozott, attak annak annyit, hogy mögél,⁵⁰ ő vezette ott a litániát, vezetésével végezték az olvasót. Istenről, Jézusról beszélt, aszt úgy emelkedett fel, mint a Szent Ferenc. Még a lába se érte a térdeplőt. A színét is úgy változtatta.⁵¹ Édösanyám beszélt, hogy van ott a kápolnába egy körösz, oda felállt, egész eccaka elbeszélgetött, tanította a népet. Szöbbnél-szöbbeket beszélt, Istenről, az angyalairól, szentjeiről. Végzett az olyan szép beszédöket, hogy a pap se”.⁵² Mint Szent Ferenc harmadrendjének tagja, barátságában járt.⁵³ Munka közben mindig szent énekeket énekelt, füttyörészett,[†] földműves munkát nem végzett, járt pengálni. Saját kezivel, nem mintázta ja’, csinált rúzsákat. Mindig füttyült, énekölt. Ezért hívták Füttyü Pistának is!⁵⁴

A tudós- és szentember vonásaihoz tartozik a **hazajáró halottak** megbékítése, sor-suk rendezése is.

Ezt anyám mondta, nevelt testvére volt Cine Roza néne. Füttyü Pista elmönt hozzájuk, megkérdezte:

– Halt mög kendnek ilyen mög ilyen nevű rokona? (Mert azt álmodta volt, hogy az elhunyt eljött hozzá éjszaka és megkérte): – Mönj el Rozáhon, itt és itt a láda fenekín van egy sujtásos pruszlik, meg egy pipiszörös kendő. Adják el. Szolgáltassanak koporsós misét, akkor **szabadúlt lélok** löszök. A következő éjjel megín álmodott vele, nagyon boldog volt, **mönt**, mögtettétök a kívánságomat, most szabadúlt lélok vagyok.⁵⁵

Tápai Pista, meg egy társa *penetencia tartásból elmöntek Radnára*.⁵⁶ *Mikor rájuk esteledött, betértek egy tanyára, oszt kérték a szállást. Hát osztán mongyák a házbeliék – két mönyecske vót, meg az ura is – hogy aggyunk szívesen szállást, de mink magunk sem háljunk itthon. Ha űk itt mernek aludni, szívesen odaadják a szállást. Eemonták, hogy milyen hiba van. Nem tuggyák kicsoda, vagy micsoda, de mindön éjjel olyan dörömbölés van, durrogaták az ajtót, csapkoggyák a tányérokot – nem mernek otthon hálni. Nappal elvégzik a dolgukat, éjjel a szomszédban alusznak.*

⁴⁶ Bálint S., 1971, 634–635; Szög. nemz. 3:325–6, 358–9.

⁴⁷ Grynaeus T., 1972/73.

⁴⁸ Jádi F.–Tüskés G., 1986, 539.

⁴⁹ Limbacher G., 1994 és 1995.

⁵⁰ S. gy. Tápé 1956, Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894.

⁵¹ S. gy. Tápé, 1964, Nagy (Pipi) Andrásné, Domonkos Viktor sz. 1886.

⁵² S. gy. Tápé 1956, Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894, vö. Bálint S., 1942, 19.

⁵³ Bálint S., 1942, 19.

⁵⁴ S. gy. Tápé, 1956 Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Erzsébet, sz. 1894. (Úgy látszik, nem egyedi ragadványnevről van szó, mert Kálmány Lajos tyúkbögyi gyűjtésében van egy csúfoló jellegű nóta: „Füttyü’j Pista patak malma / Torzsábú van a gara’gya / Egér farka toló fája / Poczok bür a vámos zsákja” (Kálmány L., Szeged népe I. 64, 21. sz.)

⁵⁵ S. gy. Tápé, 1968. özv. Nagy Antalné, Lele Mária, sz. 1909.

⁵⁶ Variánsa: Bálint S., Szög. nemz. 3:211.

– Van-e a házban szentőt gyertya?

– Van.

Mögguyította (ti. Tápai Pista), mögágyaltak neki, imádkoztak, azután lefeküdtek. A társa elaludt, de a Pista bácsi nem. mert sejtötte, hogy mi van. Eccör, amikor 11 óra el-múlt, téleg jelentközött a dörömbözés. Ahogy jött a kaput, kerítésöket, ajtót verte. Kint a kamrában: durr-durr, csitt-csatt, pitt-patt. Az az érdekös, hogy ledobálik a tányért, de nem török el.

Égött a szentöt gyertya. Pista bácsi felült az ágyon, várta: maj' csak bekerül e' már, akárki légyen. Ú azután mögszólította azonnal.

– Mindön lélek dicsérje az Urat!

Fölszólította háromszor:

– Mi a hátrányod? Ki vagy, mi vagy? Mét ébresztöd az élöket, mét nem nyugszol a helyedön?

Hát azután ezt várta az atyafi, hogy szóliccsák mög.

– Tizenhárom év óta hazajárok, sen ki énrajtam nem segít, nagy bajban vagyok. Az Isten csak úgy irgalmaz neköm, ha amit elmondok, teljesítitök.

– Mi bajod?

– A palláson – elmondta hányadik horogfa alatt – van egy csomó pénz. Én ezt mind lopásból szöröztem. Osszák el négyfelé. Fele része lögyön a misére, a másik felének a felét osszák ki a szegényöknek. A negyedik része lögyön azé, aki mögérdemlötö: aki énrajtam segít.

– Hát van-e még hátrányod? – kérdözte tovább a lelköt.

– Nincs. Ha ezt mögtöszik, mögszabadulok a röttentö kínoktól.

Úgy is lött azután, nem is jelenközött többet. Azután elaludtak röggel felé. Pihen-gettek, mikö a házbeliék hazamönnek. Beköszöntek, félve. Mert vállalkozott azelőtt is, aki tüsténkedett, fogadkozott hogy így üti agyon, úgy üti agyon – oszt mind szörnyet halt. Mert nem löhet avval játszani: ha nincs érdöme, akkor möghal. Nagy bámulatukra látik, hogy a két embör él, nem halt mög.

– Mögvannak?

– Mög, hála Istennek!

– Hát jelentközött?

– Jelenközött.

Fömöntek a padlásra, oszt téleg, ott, ahol mondta, mögtalálták a nagy pénzössze-get. Hát 13 évig járt haza. Aranyok vótak akkor még, meg ezüstök, tiszta drága pénz. Úgy is csinálták, ahogy ki vót parancsolva: Pista bácsi maga osztotta szét. Másik éjsza-ka még ott háltak. Mikor jöttek vissza Radnáról, étellel-itallal ellátták öket. Ilyen pén-zekből vötte meg a telket, meg építötte a kápolnát. Aki möggögyult, az nagy hálával tartozott.⁵⁷

Legmegdöbentöbb mégis az emberáldozat története. Radnára indultak a tápaiak pünkösdi búcsúra, elötte Pista bácsival beszéltek:

– Jól van, fiaim, induljatok, majd én utolérlek bennetöket, mert neköm dógom van.

– Ballagtak a búcsúrok – szép vót a' nagyon! – elhagyták Nagylakot, gyün a felhö. Jaj, Istenem olyan pusztaságba érte öket. Iparkoggyunk (hogy a következö falut elérjük). Ezért nem mönt Pista bácsi velük, mert **tutta**, hogy meg fogja támadni öket a vihar. Nem bírtak beérni a faluba. Kihánták a ponyvákat, gyékényeket – alábúttak. Mikor odaért a

⁵⁷ S. gy. Tápé 1956. Nyinkö Mihályné, Kószö (Palika) Örzse néni, sz. 1894. Tiszahegyesi variánsát I. Kálmány L., Szeged Népe III, 104.

vihar, csattogott, villámlott, de mindig csak a fejük fölött. Nem mönt ee. A fő vezető elöljárójuk azt mondta:

– Itt valami baj van, ez a vihar nem mén el. Hanem, aki gondolja, hogy keddi, vagy péntöki mosott ruha van rajta, ájjon ki.

Jelentkezött egy valaki, akiről bebizonyította a csapat, hogy péntökön kimosta a ruháját. Kiált úgy 10–12 lépésre. Ahogy kiállt, azonnal **lécsapott az Úr haragja** rá. (Meghalt). Azonnal vége volt a viharnek, otthagya a felleg őket. Főtették kocsira, ott-hagyták a falucskában, mikor visszafelé jöttek, akkor temették el. S Aradho közel értek, akkor mönt oda közójük a Pista bácsi. Aszmonta nekik:

– Szöröncsétök, hogy egy lött az **áldozat**, mert az egész mind elveszött volna, ha nem állt volna ki.

Az az Isten napjai: péntökön halt meg a Jézus a köröszton, kedd az a Szent Antal napja, aki úgy tarti, tisztöletben tarti.⁵⁸

Táltos⁵⁹

A táltos (ill. a garabonciás) egyik funkciója, hogy előre jelzi a vihart⁶⁰ és vihar idején viaskodik falujáért: *Gyüttek hazafelé a Városbul. Bemöntek festéköt vásárolni, hogy ű válassza ki a festéköt. Ott, ahol van a vámház, ott volt egy zsilip, be köllött kerülni, a járó bent volt az őrház udvarba, úgy kerültünk föl a töltésre. Pista bácsi is a kocsin volt. Eccő beszélgettek, ideérnek a járóhon, hát nincs a Pista bácsi a kocsin. Hát látják, hogy borul, gyün a felhő Dorozsma felől. Mikor beértek, má gyütt a szele is. Gondolták, nem mönnek neki a viharnek, beállították a lovakat a zsilipbe, akkorára ott is volt a vihar. Olyan úteletidő lött, „-maj’ kivött bennünköt kocsistúl-lovastúl a zsilipből” – így mesélte Kata néne. Fákat szagatott, tetejeket dobált. Mikor elmúlt, mönnek föl a tötés ódalára, látják, hogy Pista bácsi ott van fekje az árokparton. Egy hétig nem birt dolgozni. Mert a tátosok ott víttak, mögvédte a falut, mög a határt, de azok többen vótak. Kata néne mesélte, hogy „egy hétig szűzlevessel tartottam” (sóba-vízbe egy kis tarhonya), neki az elég vót. Ezelőtt – az én jánkoromba – jobban jelentköztek ezök (a táltosok), de ilyen hihetetlen világban már nem.⁶¹*

Művészi képességek

Ügyesen faragott fészületeket, szobrokat; olvasókat is készített.

Éneköket, mög imákat szerkesztött, úgy, mint én is – mondta nekem egyik utóda, Palika Örzse néni, tápai búcsúvezető-énekösasszony.⁶²

⁵⁸ S. gy. Tápé 1956. Nyinkó Mihályné, Kószó (Palika) Örzse néni, sz. 1894. I. *Grynaeus T.*, 1971, 779/3; jászdózsai variánsai annyiban különböznek, hogy azokban pap a főszereplő és a pénteken mosott ruhát egy fára akasztják, ebbe csap bele a villám, a vétkes életben marad (*Gulyás É.*, 1976, 24/64).

⁵⁹ Vö. *Jung K.*, 1990, 167.

⁶⁰ Erre vonatkozó történet Tápai Pistával kapcsolatban: *Bálint S.*, Szög. nemz. 3:460.

⁶¹ S. gy. Tápé, 1956; Nyinkó Mihályné, Terhes (Palika) Erzsébet, sz. 1894; változata *Bálint S.*, Szög. nemz. 3:460. A kiskunfélegyházi szeptember táltos vonásairól I. *Barna G.*, 1982, 344–5: *A fējhököt eltérítette, tátosnak hitták.*

⁶² S. gy. Tápé, 1956 Nyinkó Mihályné, Terhes (Palika) Erzsébet, sz. 1894.

